

גבולות היחידה: פרק ט פסוקים א - ז

נושא היחידה: מכת דבר

כתבה: יעל דאר

מספר שיעורים: 1

הסבר כללי:

לפנינו המכה החמישית מתוך עשר המכות. זו המכה השניה בקבוצת עד"ש – המורה על ההשגחה הפרטית של ה'. כפי שנראה, גם כאן יש הפליה.

כמה מטרות לשיעור זה:

ערך: טוב ה' בהשגחתו על עמו. דבר היא מחלה שאין לה גבולות, ובכוחו של ה' המחלה 'נעצרת' בגבולות ארץ גושן. טוב ה' גם בהדרגה בה הוא מעניש את פרעה.

ידע: התלמידים יבחינו בין סוגי בעלי חיים שונים.

מיומנות: התלמידים יוכלו להשלים פער החסר בכתוב ונראה מובן מאליו.

פתיחה:

היום נלמד על מכת הדבר.

ראשית צריך להבין מהו דבר?

נפתח מילון ונקרא: דבר – מחלה מדבקת קשה הנגרמת על ידי מתג (כינוי לסוג מסויים של חיידקים בצורת קוים. רובם של המתגים הם גורמי מחלות כגון מתגי שחפת, מתגי צרעת ועוד) והמועברת לבני אדם או בעלי חיים באמצעות חולדות ופרעושים וכיוצא בהם. הדבר פורץ לפעמים בצורת מגפה. מגפה היא 'מחלה מדבקת קשה'. מחלה מהלכת. (אבן שושן, ערכים: דבר, מגפה, מתג). נלמד היום על דבר שפגע בבעלי חיים.¹

עיון בפסוקים:

נחיל בקריאת הפסוקים א-ז. נבקש מהילדים לשים לב לתשובות תעודת הזהות הרגילה. (התשובות באדום. התשובות נאספות במהלך השיעור והנקודות הייחודיות שנעמוד עליהן אחר כך).

אזהרה: יש (פרק ט, א-ה).

האם מוזכרת הפליה? (מוזכרת, לפי פסוק ד, ז)

המטרה: אינה מוזכרת בפירוש (אך ניתן, כפי שנראה להלן, להשתמש במילים 'יד ה' – הכרה בהשגחה)

¹ ישנן עדויות גם על דבר שפגע בבני אדם. 'הדבר השחור' – מגפה שפרצה במאה ה-14 באירופה, וקטלה כרבע מאוכלוסיית העולם דאז. (כ-25 מיליון בני אדם). במגפה זו האשימו את היהודים שהרעילו את בארות המים. לדעתי, לא כדאי להסב את תשומת הלב של התלמידים לכך. הערה זו הובאה כאן לידע כללי של המורה. בויקיפדיה בערך 'דבר' ניתן לראות תמונה של 'מתג'.

מי מבצע את המכה? ה' - "הנה יד ה' הויה במקנך"

במי פגעה המכה? במקנה אשר בשדה.

תוצאות המכה: "וימת כל מקנה מצרים".

תגובת פרעה: פרעה שולח "והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד" – ויכבד לב פרעה.

כעת נעבור לדבר על כמה נקודות ייחודיות למכת דבר:

א. תיאור מכת הדבר הוא שבעה פסוקים. מתוכם מוקדשים לאזהרה חמישה פסוקים.

האזהרה מכילה הרבה מידע.

ב. ראשית נרצה לברר מה המטרה של המכה? כבר ראינו שמדובר במטרות חינוכיות, כאשר

המטרה הכללית היא הוצאת בני ישראל ממצרים. בדברי משה לפרעה הוא אומר: "הנה יד

ה' הויה² במקנך" – יד ה'. ההדגשה כאן היא על כוחו של ה' ויכולתו. זה לא יהיה במקרה.

יש כאן השגחה. השגחה זו תבוא לידי ביטוי גם בהפליה.

ג. במי בדיוק תפגע המכה? יש לדייק: במקנה אשר בשדה.

מכאן, שמי שישמור את מקנהו בבתים (ברפת, בדיר, באורווה)³, מקנהו יינצל. זו אזהרה

ממשית לבעלי הצאן במצרים. בכך ניתן לראות את טוב ה', אשר נתן הזדמנות אמיתית

למצרים היראים אותו – להציל את ממונם, את מקניהם.

לפני שנראה במי בדיוק פגעה המכה, נקדים שיחה בכיתה:

מה היו השימושים של בעלי החיים בעבר?

השימושים העיקריים היו לצרכי חקלאות, באמצעות עבודה בשדה, ושימוש בתנובה של החלב

או אכילת הבהמות. בין כך ובין כך הצורך בבעלי חיים היה לשם השגת מזון. במצרים היו

הבהמות גם אחד מאלוהי מצרים.

כעת נשאל: באלו בהמות פגעה המכה? נמיינ עם הילדים את הרשימה בפסוק ג לשני

סוגים:

בהמות עבודה ומשא	בהמות למאכל ⁴
סוסים	בקר
חמורים	צאן
גמלים	

ד. משה, באזהרה אומר: "למחר יהיה האות" (יט) רשב"ם אומר: למה למחר ולא להיום?

שלא תאמר 'מקרה הוא היה לנו'. כדי שפרעה לא יחשוב שבדיוק יש מכת מדינה של חיות

רעות. משה מקציב זמן, ובכך מראה שה' מחליט מתי זה יגיע. שליטת ה' על הזמן.

² הויה – יד ה' היתה בזמן הווה. היתה – בעבר. תהיה – בעתיד. ובהווה – הויה. כמו: עשתה, עושה, תעשה. וכן הלאה.

³ זו הזדמנות לברר אם מכירים שמות בתי בעלי החיים (בקצרה)

⁴ השימוש בבקר הוא גם לחרישה ולמשא "אלפוננו מסובלים..." אלופינו = שוורים.

אפשרות אחרת היא להגיד שמשה נתן לפרעה זמן לחזור בו, לחזור בתשובה. עד מחר.
ה. הפליה: גם במכה זו מוזכרת הפליה בפירוש. אם עוד אפשר לדמיין שחיות רעות (ערוב) לא הגיעו לארץ גושן, קשה יותר לדמיין איך מגפה לא עוברת לשטח אחר. מגפה מטבעה היא מדבקת ואינה מבחינה בין אנשים ובע"ח. פרעה, בחוסר אמונו מברר עניין זה. פרעה אמור להבין מכאן את שליטת ה' על המקום.

1. פגיעת המכה: "וימת כל מקנה מצרים" – כל המפרשים מסכימים לכך שלא כל מקנה מצרים מתו, שהרי במכת ברד מוזהר פרעה שוב להכניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים. 'כל מקנה מצרים' – הרוב.

נדמיין לעצמנו, עם הילדים בכיתה, את התדהמה והאימה שהיו באותו רגע בו מתו הבהמות. ברגע אחד, ללא כל הכנה של מחלה מוקדמת, מתו הבהמות. באמצע החריש בתלם, תוך כדי מרעה, בזמן שסוס ורוכבו דוהרים בשטח – הסוס, הגמל, החמור, הפרה נופלים לארץ ומתים. הפועל, הרועה, הרוכב - הם נותרים בלי הבהמה שמשרתת אותם. מה יעשו?

2. תגובת פרעה: "וישלח פרעה--וְהִנֵּה--לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל, עַד־אֶחָד" – כאן אפשר לכתוב כמה שאלות על הלוח והילדים יעבדו בעבודה עצמית:

1. את מי שלח פרעה?

2. לאן פרעה שלח?

3. מה נודע לפרעה על ידי השליחות?

4. כיצד הגיב פרעה לאחר השליחות?

ניתן להראות לילדים שלמעשה חסרות מילים בפסוק, והם יכולים להשלים בעצמם.

"וישלח פרעה-שליחים, לארץ גושן, השליחים ראו-וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל, עַד־אֶחָד, ויגידו

זאת לפרעה ויכבד לב פרעה, ולא שלח את-העם"

את מילוי הפער הזה יוכלו הילדים להשלים על סמך ההיגיון (שליחים) והידע (ארץ גושן). זאת הזדמנות לומר לילדים שדברי תורה עשירים (מלאים פרטים) במקום אחד ועניים (חסרים פרטים) במקום אחר. במקום שדברי תורה 'עניים' השלימו חז"ל והפרשנים בעזרת מדרשים או כלים פרשניים אחרים.

הצעות להמחשה:

א. ניתן ליצור דגמים מפלסטלינה של חיות מתות בדבר. כיצד ליצור חיות? ניתן להיכנס לאתר של [רוני אורן](https://www.youtube.com/watch?v=sVRjAJ4f7sY)⁵ או לעיין בספריו 'סודות של פלסטלינה'.

ב. אפשר לבקש מהילדים יום לפני השיעור שיביאו מהבית חיות קטנות שיש לכל

משפחה. בכיתה ניצור דגם של שדה במצרים, והחיות 'נופלות בו'. הילדים יוכלו לשחק ב'משחק מכת הדבר' בהפסקות.

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=sVRjAJ4f7sY> (האתר של רוני אורן)

ג. הצגה שילדים יכינו: רועי מצרים שומעים את האזהרה ופועלים / לא פועלים על פיה. פרעה שולח את השליחים. בני ישראל ממשיכים לטפל במקניהם כרגיל.
ד. כתיבת דף 'מיומנו של...' (רועה יהודי בארץ גושן, רועה מצרי, ילד יהודי הצופה בכל מה שקרה עד עתה, אחד מחרטומי מצרים וכד'...)

מסרים והפנמה:

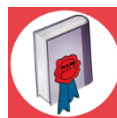
במכת כינים נאמר: אצבע אלוקים היא: במכת הדבר נאמר: 'יד ה'!'. לפי זה – איזו מכה חמורה יותר בעיניכם? (אצבע אחת או יד שלמה?) מובן שיד שלמה קשה יותר. ניתן לראות כאן את ההגינות כלפי פרעה, אשר המכות כלפיו הולכות בהדרגה מהקל אל הקשה. בכך ניתן לראות את טוב ה' גם כשהוא מעניש. עד עתה היו מכות שגרמו לאי נעימות, אך היה ניתן להסתדר איתן. ממכת ערוב יש סכנת חיים. במכת הדבר אין סכנת חיים ישירה לאדם, אבל יש מוות של בהמות הצרכות לחיי היום יום, לעבודה, למשא וגם למאכל. עדיין אפשר לאכול צמחים. אותם יכלו הברד והארבה.

מבט שלם:

מכה זו היא השניה בשלישיית עד"ש. בסיום מכת השחין נעשה סיכום לשלישייה הזו. כדאי בסוף / תחילת כל מכה לכתוב על הלוח: דצ"כ עד"ש באח"ב ולהדגיש בצבע / במעגל את מה שכבר למדנו. כך ניתן לראות היכן אנחנו נמצאים.

סיכום:

אנחנו באמצע הסדרה השניה של המכות. ראינו גם כאן את ההשגחה הפרטית על ישראל, את כוחו של ה' לקבוע גבולות למגפה, גבולות של זמן ומקום (למחר, לא בארץ גושן). ראינו את טוב ה' בהשגחה זו, ובהדרגה של הענשת המצרים.

שאלה לסיכום: איפה רואים כאן, במכה זו, ביטויים של השגחת ה'? (ההפליה, האזהרה המופנית לא רק לפרעה, אלא גם לעבדיו היכולים להציל את מקניהם) זהו חסד ה' למאמינים בו.⁶

הרחבה והפניות למקורות נוספים:

שימושים בבעלי חיים:

בנוסף לשימושים שהוזכרו ביחידת הלימוד, יש עוד שימושים לבעלי חיים, והם אינם קשורים לחיפוש אחר מזון.

אם בעבר גידול בעלי חיים היה צורך קיומי (המזון) הרי שהיום יש צרכים נוספים מגוונים, והם לא צרכים בסיסיים. ניתן לחיות בלעדיהם.

כלבים משמשים היום לשמירה, לנחיית עיוורים, כעזרה לרועי צאן ובקר, למחמד ושעשוע. ישנן ארצות בהן הכלבים רתומים למזחלות, וכך הם משמשים כבעל חיים למסע.

⁶ במכת ברד נראה שאף חסד זה מתעצם. נאמר במפורש: "הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים.

על בעלי חיים בשירות כוחות הביטחון תוכלו לקרוא [כאן](#).⁷
על הדברה ביולוגית, תקראו [כאן](#).⁸
אנשים מגדלים חיות למחמד ושעשוע.
כיום יש ענף שלם של טיפול רגשי על ידי בעלי חיים.
משתמשים בבעלי חיים למחקר (לאו דווקא ניסויים, השנויים במחלוקת).